

Я. В. Верменич

Національно-культурна автономія

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА АВТОНОМІЯ – демократична форма врахування в етнонаціональній політиці поліетнічної держави специфічних інтересів і потреб меншин національних, механізм забезпечення рівноправності етнічних спільнот. Н.-к. а. є однією з форм самовизначення нац. меншин, моделлю реалізації ними свого права на вільний етнокультур. розвиток. На відміну від нац.-територ. автономії, вона базується на екстеритор. засадах, безвідносно до адм.-тер. поділу країни. Н.-к. а. – елемент формування громадянського суспільства, і, з цього погляду, її значення виходить за межі задоволення прав меншин. Ідея Н.-к. а. (у формі культурно-нац. автономії чи національно-персональної автономії), яку наприкінці 19 – на поч. 20 ст. запропонували австр. соціал-демократи, стала однією з ідеол. засад 2-го Інтернаціоналу (див. Інтернаціонал Комуністичний). Австромарксист О. Бауер і К. Реннер виходили з того, що джерелом і носієм нац. прав мають бути не території, а самі нації в особі утворених на основі добровільності нац. союзів. У такий спосіб нації мали перетворитися на суб'єкт права. На підставі особистих заяв повноліт. громадян складали кадастр, за яким визначали їхню персон. приналежність до тієї чи ін. нац. спільноти. Створеним на основі «екстеритор. конституювання націй» об'єднанням громадян передавали упр. школою, культур. закладами тощо відповідно до нац. традицій і звичаїв, з обов'язк. використанням рідної мови. Австромарксист. модель передбачала надання Н.-к. а. не лише тим нац. меншинам, які проживали компактно, а й тим, невеликі общини яких були розсіяні по іноетніч. територіях. Засобом захисту їхніх інтересів мав стати 2-палат. парламент. Програмою Н.-к. а. передбачено побудову с.-д. організацій за нац. ознакою, 1897 єдину с.-д. партію Австро-Угорщини перетворено на федерацію 6-ти окремих нац. партій. У такий спосіб австромарксист сподівалися забезпечити еволюц. демократизацію надмірно централізов. держав. Незалежно від австромарксистів ідею екстеритор. автономії розробляв польс. державознавець К. Кульчицький.

Гол. опонентами програми Н.-к. а. у міжнар. с.-д. русі виступали рос. більшовики, які вбачали в ній знаряддя штуч. дроблення робітн. руху, підпорядкування його впливу бурж. ідеології. Незважаючи на гостре неприйняття програми Н.-к. а., більшовики після приходу до влади в Росії запозичили в австромарксизму не тільки ідею «держави національностей», а й принцип 2-палат. парламенту. В Україні реалізувати програму Н.-к. а.

(у вигляді нац.-персон. автономії) намагалася УЦР. Прийнятий нею 9(22) січня 1918 Закон УНР «Про національно-персональну автономію» беззастережно надавав право на нац.-персон. автономію великорус., євр. і польс. націям, представники яких мешкали в Україні; щодо ін. меншин надання такого права обумовлено поданням відповід. заяви із 10-ма тис. підписів. Нац. союзи, що мали утворюватися в такий спосіб, отримували статус державних. Однак у склад. умовах Визв. змагань 1917–21 до практ. реалізації нац.-персон. автономії справа не дійшла. Відродження ідеї Н.-к. а. в останні роки існування СРСР знайшло прояв у прийнятті 26 квітня 1990 Закону СРСР «О свободном национальном развитии граждан СССР, проживающих за пределами своих национально-государственных образований или не имеющих их на территории СССР». На пострад. просторі її реалізують переважно у формі нац.-культур. т-в, центрів, асоціацій тощо. В Україні право на Н.-к. а. передбачене ст. 6 Закону «Про національні меншини в Україні» (1992). У такий спосіб нац. меншини отримали можливість зберігати власну ідентичність, нац. традиції, розвивати нац. культуру без створення власних адм.-тер. утворень, проте саме поняття «Н.-к. а.», як і механізми реалізації гарантов. цим законом прав, донині належ. чином не унормовані.

Бібліографічний опис:

Національно-культурна автономія / Я. В. Верменич // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-71031>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).